

TOODANGU OMAHINNA NÄITAJATEST NAHA- JA JALATSIKOMBINAATIDES

A. Ruuvet

Raamatupidamise kateeder

I

Tööstusettevõtte toodangu omahind kajastab kõige ilmekamalt materiaalsete ressursside ja tööjõuresursside kulutamist. «Kõige suuremate tulemuste saavutamine ühiskonna huvides kõige väiksemate kulutustega — see on meie majandusliku ülesehitustöö, sotsialistliku majanduse juhtimise ja planeerimise seadus,» rõhutas sm. N. S. Hruštšov 1962. a. novembrileenumil.¹ Seega on oluliseks ülesandeks määrata toodangu omahinna iseloomustamiseks niisugused plaanilised näitajad, mis võimaldavad jälgida tootmisressursside ökonoomset kulutamist ja tagavad akumulatsiooni süstemaatilise suurenemise.

Omahinna näitajate iseloom sõltub suurel määral toodangu jagunemisest võrreldavaks ja mittevõrreldavaks. Et omahinna alandamist saab planeerida kõige efektiivsemalt võrreldavale toodangule, siis kasutati seda näitajat 1932. aastast, kuni 1958. aastani (kaasa arvatud). Kui varem, eriti aga esimesel ja teisel viisaastakul võis kõnelda täiesti uutest toodetest, mida antud ettevõttes (samuti NSV Liidu ulatuses) üldse ei valmistatud, siis käesoleval seitseaastakul on sageli tegemist ainult toodete uute nimetustega, sest uued tooted on kujunenud välja vanadest, on nende suguluses. Loomulik, et endine võrreldavuse mõiste ei sobinud enam nendele tööstusharudele, kus toodangu uuenemine oli eriti intensiivne. Alates 1959. aastast eemaldati aruannetest võrreldava kaubatoodangu omahinna alandamise näitaja ja asendati uuega — kuludega kaubatoodangu ühe rubla kohta kopikates. Majandusteaduslikus kirjanduses soovitatakse seda kui ühtset näitajat, mis võimaldab planeerida toodangu omahinda kõigi

¹ N. S. Hruštšov, NSV Liidu majanduse arendamise ja rahvamajanduse parteiline juhtimine, Tallinn 1962. a., lk. 41.

erinevate tööstusharude ettevõtetele. Kulude näitajal kaubatoodangu ühe rubla kohta olevat see põhiline eelis, et ta hõlmab nii võrreldava kui ka uue toodangu. Ta võimaldavat analüüsida komplekselt ettevõtte tegevuse tulemust, tootmismahu kasvutempot ja tööviljakust.² Samuti arvatakse, et kulud kaubatoodangu ühe rubla kohta kajastavad tootmiskulusid rahalises väljenduses senisest objektiivsemalt.³ Kuid esineb ka hoopis vastupidiseid seisukohti. B. V. Gubini arvates on kulud kaubatoodangu ühe rubla kohta ainult rentaabluse üheks erivariandiks. Seda tõestatakse kulude näitaja pöördväärtuse kaudu:⁴

$$\frac{T}{O} = \frac{O + K}{O} = \frac{O}{O} + \frac{K}{O} = 1 + R,$$

kus: T — kaubatoodangu maksumus ettevõtte hulgihinna;
 O — kaubatoodangu maksumus omahinna;
 K — kasum;
 R — rentaabluse näitaja.

Ülalesitatust järeldeb, et kaubatoodangu ühele rublale langevate kulude pöördväärtus on arvule 1 lisanduv rentaabluse näitaja. Seega on kaubatoodangu ühele rublale langenud kulud rohkem rentaabluse kui omahinna näitajad. Ehkki rentaablus ja omahind on teineteisega seotud, on nad tähenduselt erinevad. Samal seisukohal asub ka S. J. Turetski, pidades kulusid kaubatoodangu ühe rubla kohta pahupidi pööratud rentaabluse näitajaks, mille abil toodangu omahinna dünaamikat välja selgitada ei saa.⁵ Järelikult on kõigiti põhjendatud N. S. Hruštšovi märkus, et «Käesoleval ajal kasutusel olevad paljud plaaninäitajad ei võimalda küllalt täielikult hinnata ettevõtete tööd, ei taga nende huvi kapitaal mahutuste ja põhifondide efektiivse kasutamise, vajalikus sortimendis toodangu väljalaskmise, selle omahinna alandamise, tööviljakuse suurendamise ja toodangu kvaliteedi parandamise vastu».⁶

Alljärgnevas vaadeldakse kaubatoodangu ühele rublale langevate kulude näitajat naha- ja jalatsitööstuses.

² С. Югенбург, О применении показателя затрат на рубль товарной продукции, «Вестник статистики» № 6 1962., lk. 45—46.

³ Г. Перов, Социалистическое воспроизводство в период осуществления семилетнего плана. «Плановое хозяйство» № 3, 1959, lk. 19.

⁴ Б. В. Губин, О показателях себестоимости продукции промышленного предприятия, «Резервы снижения себестоимости продукции», Экономиздат, 1962, lk. 104.

⁵ Ш. Турецкий, О некоторых методологических вопросах себестоимости продукции, «Резервы снижения себестоимости продукции», Экономиздат, 1962, lk. 97.

⁶ N. S. Hruštšov, osundatud teos, lk. 50.

II

Vaatleme kaubatoodangu ühele rublale langevaid kulusid ja nende lähteandmeid (toodangu maksumust omahinnas ja väljalaset hulgihindades) Eesti NSV RMN Kergetööstuse Valitsuse jalatsikombinaatide ja Leningradi jalatsivabriku «Skorohodi» 1962. a. omahinna aruannete põhjal koostatud tabeli 1 (vt. lk. 101) abil.

Eesti NSV naha- ja jalatsikombinaatide kaubatoodangu plaan 42 013 300 rbl. täideti 43 334 000 rbl. (rida 04 ja 05) ehk 103,1%. Kui võrrelda Eesti NSV naha- ja jalatsikombinaatide toodangu mahtu Leningradi jalatsivabrikute koondise ühe suurima vabriku «Skorohodiga», siis ilmneb, et viimane on üle kahe korra suurem (plaan 92 622 000, tegelikult täidetud 95 769 000 rubla). Eesti suuremate, Tartu ja Tallinna kombinaatide toodangu maht moodustab «Skorohodi» toodangust umbes 19% ja Viljandi «Leek» ainult 1,1%.

Kui võrrelda aastaplaanis kinnitatud kaubatoodangu ühele rublale langevaid kulusid (rida 07) tegelike kuludega real 09, siis võib konstateerida eesti naha- ja jalatsitööstuse 0,42 kopikalist (91,04—91,46) kokkuhoidu. Vastavad absoluutsummad, s. o. kinnitatud aastaplaan (vt. rida 01) ja maksumus tegelikus omahinnas (vt. rida 03) näitavad aga hoopis vastupidist — toodangu kallinemist 1 025 000 rubla võrra (39 451 000—38 426 000). Analoogiline on olukord ka Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadis, Viljandi «Leegis» ning «Skorohodis». Tallinna «Kommunaari» näitajad kajastavad nii absoluut- kui ka suhtarvudes ühesuunalist tulemust (kallinemist) Esitatu põhjal võib järeldada, et kaubatoodangu ühele rublale langevate tegelike kulude võrdlemine aastaplaaniga on mõtetu.

Vaadeldava näitaja nimetus «kulud kinnitatud aastaplaani järgi» eeldab, et kõrgem organ kinnitab selle ettevõttele enne algavat aastat ja hiljem ei muuda seda. Tegelikku olukorda sel alal iseloomustab tabel 2 (lk. 102).

Tabelis on esitatud ainult osa parandustest, tegelikult muudeti kinnitatud aastaplaani üheteistkümmel korral. Niisugust praktikat hindab sm. N. S. Hruštšov järgmiselt: «Rohked muudatused ja parandused, mida plaanides tehakse, aänavad tunnistust sellest, et need plaanid pole iga kord küllaldaselt põhjendatud ja läbi mõeldud. Selle eest kannavad täielikku vastutust plaaniorganid. Säärane praktika vähendab plaani tähtsust, mis peab olema ettevõttele seaduseks, tekitab hoolimatut suhtumist plaani tehnilis-majanduslikesse kalkulatsioonidesse ning motiveeringutesse, nõrgendab riiklikku distsipliini».⁷

⁷ N. S. Hruštšov, osundatud teos, lk. 47—48.

Naha- ja jalatsikombinaatide kaubatoodangu omahinna plaani
tätmine 1962. a.

(tuhandetes rublades)

Näitajad	Rea nr.	Selle hulgas				
		Kokku kõigis ENSV RMN naha- ja jalatsivabrikutes	Tartu Naha- ja Jalatsi-kombinaat	Naha- ja Jalatsi-kombinaat «Kommunaar»	Viljandi Naha- ja Jalatsitööstus «Leek»	Leningradi jalatsivabrikute koondise vald «Storohod»
A	B	1	2	3	4	5
Kogu kaubatoodangu maksumus pl. omahinnas — kinnitatud plaani järgi	01	38 426	14 450	15 228	1 105	76 081
Kogu tegelikult väljalastud kaubatoodangu maksumus omahinnas:						
a) aruandeaasta pl. omahinnas	02	39 547	14 702	15 686	1 134	78 485
b) aruandeaasta tegelikus omahinnas	03	39 451	14 700	15 685	1 124	78 473
Kaubatoodangu maksumus ettevõtte hulgihinnas (ilma käibemaksuta):						
a) kinnitatud plaani järgi	04	42 013	16 537	16 877	1 053	92 622
b) tegelikult plaanis aluseks võetud hindades	05	43 334	16 865	17 338	1 102	95 769
c) tegel. 1962. a. kehtinud hindades	06	43 334	16 865	17 338	1 102	95 769
Kulud kaubatoodangu ühe rubla kohta kinnitatud plaani järgi (kopikates) (rida 01 : reale 04)	07	91,46	87,38	90,23	104,94	82,14
Kulud kopikates tegelikult väljalastud kaubatoodangu ühe rubla kohta:						
a) plaani järgi ümberarvutatud toodangu tegelikule väljalaskele ja sortimendile (rida 02 : reale 05)	08	91,26	87,17	90,47	102,90	81,95
b) tegelikult 1962. a. kehtinud hindades (rida 03 : reale 06)	09	91,04	87,16	90,47	102,00	81,94
c) tegelikult plaanis aluseks võetud hindades (rida 03 : reale 05)	10	91,04	87,16	90,47	102,00	81,94

Tabeli 2 näitajad iseloomustavad omahinna alandamise ülesande järk-järgulist vähendamist, s. o. kohendamist tegelikkusega. Samuti on peetud silmas nähtavasti ka kaubatoodangu ühele rublale langevate plaaniliste kulude sobivust tegelike kuludega.

III

Aastaplaanis ettenähtud kulude summa on arvatud toodangu väljalaske plaanilisest mahust ja struktuurist lähtudes. Tegelik sortiment aga erineb plaanilisest, muutuvad erinevate

Kinnitatud aastaplaani muudatused Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadis 1962. a.

Näitajad	Mõõt- ühik	Eesalgne plaan 30. XII 1961	Plaani muudatused		
			28. II 1962	26. IX 1962	8. XII 1962
Kaubatoodangu maksu- mus kehtivates hulgi- hindades	tuh. rbl.	16820	17070	16652	16537
Kaubatoodangu maksu- mus omahinnas	„	14670	14753	14525	14450
Kulud kaubatoodangu rubla kohta	kop.	87,2	86,4	87,2	87,4
Kulude alandamine võr- reldes eelmise aasta- ga	%	-1,7	-1,8	-0,9	-0,7

toodete osatähtsused ja sõltuvalt sellest ka kulud. Seepärast kasutatakse omahinna iseloomustamiseks veel teist näitajat, s. o. kulusid kaubatoodangu ühe rubla kohta, mis arvutatakse tegelikult väljalastud toodangu plaaniliste omahindade alusel (vt. tabeli 1 rida 08). Teiste sõnadega: tegelikult väljalastud kaubatoodangu maksumus plaanilises omahinnas jagatakse sama toodangu maksumusega plaanilises hulgihinnas. Sellega selgitatakse välja plaani järgi kaubatoodangu ühele rublale langevad kulud tegelikule struktuurile ja sortimendile ümberarvutatult. Kas ümberarvutus on aga vajalik? A. Margulise⁸ arvates selle tegemata jätmine moonutavat tegelikkust, B. V. Gubin⁹ aga kahtleb ümberarvutuste vajalikkuses. Ettevõtte laseb välja kõrge ja ka madala rentaablusega tooteid. Juba igasugune sortimendi- nihe mõjutavat kulusid kopikates kaubatoodangu ühe rubla kohta. Plaani ümberarvutamine vähendavat selle direktiivset iseloomu.

Kui tabeli 1 ümberarvutatud plaanilisi kulusid kaubatoodangu ühe rubla kohta võrrelda tegelike kuludega (vt. rida 09), siis võib järeldada, et kogu Eesti NSV naha- ja jalatsitööstus alandas kulusid 0,22 kopika (91,04—91,26) võrra. Ka absoluut-

⁸ А. Маргулис, Затраты на рубль товарной продукции, «Бухгалтерский учет» 1960, № 7, лк. 16.

⁹ Б. Губин, osundatud teos, лк. 111—112.

summas on kulud vähenenud 96 000 rubla (39 451 000—39 547 000) võrra. Analoogilisi tulemusi näitavad Eesti jalatsikombinaadid ka üksikult, samuti Leningradi «Skorohod».

Käsitleme seda küsimust Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi andmetel (vt. tabel 1 veerg 2) detailsemalt. Selgub, et:

- a) kaubatoodangu ühele rublale langevad kulud on aastaplaani järgi (rida 07) 87,38 kopikat.
- b) kaubatoodangu ühele rublale langevad plaanilised kulud on tegelikule struktuurile ja sortimendile ümberarvutatult (rida 08) 87,17 kopikat
- c) kaubatoodangu ühele rublale langevad tegelikud kulud on (rida 09) 87,16 kopikat

Nendest näitajatest selgub, et tegelikud kulud on ümberarvutatud plaanist 0,01 kopika (87,16—87,17) võrra ehk 0,02% madalamad. Aastaplaaniga võrreldes alanesid tegelikud kulud aga 0,22 kopika võrra (87,16—87,38) ehk 0,25%. Viimast näitajat mõjutasid õige suuresti struktuurinihked — 0,21 kopikat (87,17—87,38). Antud juhul võib öelda, et suurenes niisuguste toodete osatähtsus, mis plaanilise keskmisega võrreldes andsid suuremat säästu. Ehk teisiti väljendades, kaubatoodangu tegeliku struktuuri järgi väljaarvutatud plaanilised kulud on 0,23% (0,25—0,02) või absoluutsummas 38 800 rubla võrra madalamad kui kulud aastaplaanis ettenähtud toodangu struktuuri puhul $\frac{16865000 \times 0,23}{100}$ Seda kinnitavad ka Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi mõnede artiklite andmed tabelites 3 ja 4.

Tabel 3

Toodangu maksumus 1962. a. aastaplaani järgi

Toodete nimetused	Toodangu väljalaske plaan aastas					Kulud kaubatoodangu 1 rbl. kohta pl. järgi
	Kogus (paari)	plaanis aluseks võetud omahinnas		plaanis aluseks võetud hulgihinnas		
		ühiku omahind	maksumus (tuh. rbl.)	ühiku hulgihind	maksumus (tuh. rbl.)	
A	1	2	3	4	5	6
Naiste mudelking M-84415-сл	34270	4.74	162	6.65	228	71,0
Naiste king 84415-цл	21500	4.22	91	4.49	97	93,8
Naiste king 84415-ял	7250	4.30	31	4.72	34	91,2
Naiste king B-185-сл	18720	5.39	101	7.79	146	69,2
Kokku	81740	×	385	×	505	76,2

Tabeli 3 andmetel on plaanis toota nii suhteliselt madala (rbl. 4,22) kui ka kõrge omahinnaga (rbl. 5.39) naistekingi. Tänu hulgihindadele (vt. veergu 4) on aga kõrgeima omahinnaga toote plaanilised kulud kaubatoodangu ühele rublale madalaimad (69,2 kopikat), vähima omahinnaga kingade kulude tase aga kõrgeim (93,8 kopikat). Seega on igati soodne forsseerida just kõrgema omahinnaga kingade tootmist!

Eelmises tabelis loetletud jalatsite tegelikku väljalaset ja omahindu näitab tabel 4 (vt. lk. 105)

Tabelite 3 ja 4 andmetel võib konstateerida järgmist.

1. Toodangu väljalaskes esineb suuri sortimendinihkeid:

a)	naiste kingade M-84415-CR	plaani ületati	2538	paari võrra;
b)	„ „ 84415-цл „	jäi täitmata	21500	„ „ ;
c)	„ „ 84415-ял „	„ „	2252	„ „ ;
d)	„ „ B-185-сл „	ületati	41387	„ „

Seega toodeti üleplaaniliselt peamiselt madala kulude tasemega tooteid.

2. Kui tegelikule sortimendile ümberarvutatud plaanilisi kulusid võrrelda aastaplaaniga, siis:

a)	naiste kingade M-84415-сл	kulud ei muutunud	(71,0—71,0)
b)	„ „ 84415-ял „	vähenesid 3,7 kop.	(87,5—91,2)
c)	„ „ B-185-сл „	vähenesid 0,7 „	(68,5—69,2).

Järelikult põhjustasid struktuurinihked tooteühikute omahindade samaks jäämisel muutusi kuludes kaubatoodangu ühe rubla kohta.

3. Tegelike kulude võrdlemisel plaaniga selgub, et

a)	ühiku omahind on tõusnud; näiteks naiste kingade M-84415-сл osas 11 kopika võrra (4.85—4.74) ehk 2,3%
b)	kulud on suurenenud ka kaubatoodangu ühe rubla kohta, kuid erineval määral; näites mainitud toote juures on see 2,1 kopikat (73,1—71,0) ehk 2,95%.

Seega kajastuvad ühiku omahinna muutused absoluutsummas ja suhtelistes tasemetes erinevalt.

Eeltoodu põhjal ei saa kaubatoodangu ühele rublale langevaid kulusid pidada kuigi õnnestunud omahinna näitajaks, sest toodete tegelike kulude kokkuvõtete järgi väljaarvutatud üldine tase võib olla desorienteeriv (vt. 4. tabeli veergu 9 ja 3. tabeli veergu 6). Esitatud näite iga toote tegelikud kulud eraldi on suurenenud, kuid üldine keskmine aga vähenenud (71,4—76,2 = —4,8 kopikat).

Mõnevõrra paremini saab tegelike kulusid analüüsida ümberarvutatud plaanilise näitajaga, ehkki struktuurinihete mõju esineb ka siin. Kuid seejuures tuleb plaani ümberarvutusi tegelikule struktuurile teha hoolikalt ja pidada kinni aastaplaanis ettenähtud hulgi- ja omahindadest. Kahjuks põhjustavad sagedased aastaplaanide muutmised ja mitmekordsed plaaniarvutused

Tegelikult 1962. a. väljalastud toodangu maksumus

Toodete nimetused	Väljalastud toodang							Kulud kaubatoodangu 1 rbl. kohta (kopikates)	
	kogus (paari)	plaanilises omahinnas		tegelikus omahinnas		plaanis aluseks võetud hulgihinnas		ümberarvutatud plaani järgi	tegelikult
		ühiku omahind	maksumus (tuh. rbl.)	ühiku omahind	maksumus	ühiku omahind	maksumus (tuh. rbl.)		
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Naiste mudelkingad M-84415-сл	36808	4.74	174	4.85	179	6.65	245	71,0	73,1
Naiste kingad 84415-цл	—	4.22	—	—	—	4.49	—	—	—
Naiste kingad 34415-ял	4998	4.30	21	4.47	22	4.72	24	87,5	91,6
Naiste kingad B-185-сл	60107	5.39	324	5.48	329	7.87	473	68,5	69,6
Kokku	101913	×	519	×	530	×	742	69,9	71,4

mõningaid eksitusi. Näiteks on 4. tabeli veerus 6 naistekingade B-185-c hulgihinnaks rbl. 7.87, kuid 3. tabeli veerus 4 aga rbl. 7.79. Niisugune viga suurendas maksumust hulgihindades umbes 5000 rubla (see pole ainuke juhus) ja järelikult ka taset kopikates.

Naha- ja jalatsitööstuse hulgihinnad on võrdlemisi stabiilsed; 1962. a. hinnamuudatusi ei olnud. Kuid nende esinemine nõuab täiendavate arvutuste tegemist ja teeb analüüsi keerukamaks. Sama kehtib sordilisusest tingitud hinnamuudatuste kohta.

Omahinna planeerimisel ja analüüsimisel kasutatavat suhtelist näitajat, kulusid kaubatoodangu ühe rubla kohta, mõjutavad mitte ainult omahinna, vaid ka hulgihinna tegurid. Seega on tegemist kahe erineva probleemi analüüsiga. Nende eraldamine vähendaks arvutustöid ja lihtsustaks analüüsimist.

О ПОКАЗАТЕЛЯХ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ В КОЖЕВЕННО-ОБУВНЫХ КОМБИНАТАХ

А. Руувэт

Резюме

Затраты на рубль товарной продукции как показатель себестоимости пока еще не нашли общего признания среди экономистов. Некоторые авторы считают, что затраты на рубль товарной продукции лучше всего отражают уровень себестоимости (С. Югенбург, Г. Перов), но другие в то же время утверждают противоположное (Б. Губин, Ш. Турецкий)

В резюмируемой статье рассматривается целесообразность пользования этим показателем по материалам кожевенно-обувной промышленности Эстонской ССР, в особенности на Тартуском кожевенно-обувном комбинате. Анализ фактического материала подтверждает, что затраты на рубль товарной продукции нельзя считать удачным показателем себестоимости, так как они отражают одновременно влияние разнородных факторов. На этот показатель влияют 1) факторы, определяющие себестоимость продукции, и 2) факторы, от которых зависят средние оптовые цены на продукцию. Но это различные вопросы, требующие самостоятельного исследования.